

Prof. dr hab. Tadeusz Boruta
Wydział Sztuk Pięknych,
Uniwersytet Rzeszowski

Lubień, 05.05.2025 r.

RECENZJA

Recenzja pracy doktorskiej pt. „Barchan. Malarska metamorfoza pejzażu pustyni” autorstwa Pani mgr Katarzyny Dzikowskiej, sporządzona w związku z przewodem doktorskim w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki, wszczętym na Uniwersytecie Radomskim im Kazimierza Pułaskiego w Radomiu.

Rozprawa doktorska pani mgr Katarzyny Dzikowskiej została przygotowana pod kierunkiem promotora dr. hab. Łukasza Rudeckiego prof. URad.

Zleceniodawca recenzji

JM Rektor Uniwersytetu Radomskiego im Kazimierza Pułaskiego w Radomiu prof. dr hab. Sławomir Bukowski w piśmie PK-042/8/19-1/dr-r/2025 z dnia 12 marca 2025 roku poinformował mnie, że zostałem powołany na recenzenta, w przewodzie doktorskim mgr Katarzyny Dzikowskiej. Wraz ze zleceniem została przesłana „Rozprawa doktorska” złożona przez doktorantkę w formie elektronicznej i „papierowej”. Dokumentacja dotarła do UR 17.03.2025 r., a odebrałem ją kilka dni później.

Podstawą prawną przedmiotowego postępowania jest spełnienie przez doktoranta wymagań określonych w art. 186 ust. 1 pkt 3) c) oraz art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2024, poz. 1571 z późn. zm.); tj.:

Art. 186. 1. Stopień doktora nadaje się osobie, która: (...)

3) posiada w dorobku (...) c) dzieło artystyczne o istotnym znaczeniu;

Art. 187. 1. Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy (...) artystycznej;

2. Przedmiotem rozprawy doktorskiej (...) oryginalne dokonanie artystyczne;

3. Rozprawę doktorską może stanowić praca (...) artystyczna ...;

4. (...) W przypadku gdy rozprawa doktorska nie jest pracą pisemną, dołącza się opis w językach polskim i angielskim.

Przedstawiona przez mgr Katarzynę Dzikowską dokumentacja spełnia wymagania ustawowe.

Otrzymałam, dn. 21.05.2025

L. dz.

Sekcja Rozwoju Kadry Naukowej

- **Ocena pracy doktorskiej (doktorskiej pracy artystycznej oraz dysertacji).**

Pani mgr Katarzyna Dzikowska, jako rozprawę doktorską przedłożyła dokumentację fotograficzną dzieła artystycznego oraz opis, nazwany częścią teoretyczną. 137 stronicowa całość została podzielona jest na dwa rozdziały:

Rozdział 1 - Dokumentacja prac zrealizowanych w ramach przewodu doktorskiego (która prezentowana jest 60 stronach)

Rozdział 2 - Część teoretyczna (zajmująca 64 strony)

Dla lepszej przejrzystości tej recenzji odwrócę kolejność omówienia rozdziałów, która jest w przedmiotowej dysertacji i jako pierwszy omówię rozdział 2, a następnie rozdział 1, co będzie wiązało się z oceną dzieła artystycznego przedstawionego przez doktorantkę, panią mgr Katarzynę Dzikowską, ramach przewodu doktorskiego.

Rozdział 2 - Część teoretyczna podzielona jest na 9 podrozdziałów (ostatni, 9 jest podsumowaniem), z których 2; 5 i 8 mają dodatkowe rozwinięcia w formie podpunktów. Całość przedstawionej dysertacji jest opatrzona: bibliografią, indeksem prac oraz indeksem ilustracji. Rozprawę doktorską pt. „Barchan. Malarska metamorfoza pejzażu pustyni” ma właściwą strukturę, a jej poszczególne części tworzą, logicznie i merytorycznie, spójną całość. Doktorantka nie uniknęła jednak paru oczywistych błędów, które jako recenzent powinienem wskazać. Są to niewłaściwe pisanie z dużej litery słowa „treści” w „Spisie Treści” oraz pisanie z dużej litery słowa „teoretyczna” w „Część Teoretyczna”, oba błędy są na stronie 3. Na tej samej stronie pomyłona jest numeracja w punktach podrozdziału 8. Jest: 9.1; 9.2; 9.3; 9.4 – a powinno być: 8.1; 8.2; 8.3; 8.4. Poprawna numeracja jest w treści dysertacji, na stronach 113-129. Osobno przysłane zostało streszczenie przedmiotowej dysertacji w języku angielskim.

- **Omówienie części teoretycznej przedmiotowej rozprawy:**

1. *Wstęp:* We wstępie doktorantka prezentuje konstrukcję dysertacji, założone tezy będące przedmiotem refleksji i prac artystycznych oraz określa obszar prowadzonych badań. Zwraca również uwagę na istotny kontekst kulturowy powstałych prac i tłumaczy się z przyjętego tytułu

całej rozprawy doktorskiej, jakim jest „Barchan. Malarska metamorfoza pejzażu pustyni”.

2. *Repetycja i rytm wizualny*

2.1 *Repetycja*: Doktorantka przywołuje definicję pojęcia repetycji i rytmu bardzo istotnych dla kompozycyjnych aspektów jej twórczości. Autorka wskazuje na refleksje filozoficzne i doświadczenia artystyczne, które wartość powtórzeń traktują jako istotny środek artystyczny, a także kształtują przeżycie estetyczne.

2.2 *Repetycja w pracach artystycznych*: Doktorantka wskazuje na twórczość kilku artystów z różnych epok, dla których powtarzalność form, motywów, zwielokrotnianie działań, było istotnym środkiem ekspresji artystycznej. Omawia ona m.in. prace: Pieta Mondriana, Jaspiera Johnsa, Władysława Strzemińskiego, Apoloniusza Węglowskiego, czy cykliczność działań w performansach Mariny Abramović.

2.3 *Rytm wizualny*: Rozszerzając problematykę Doktorantka przytacza definicję rytmu wizualnego, jako konsekwencji repetycji form wizualnych, co prowadzi do osiągnięcia harmonii i spójności kompozycji plastycznej. Posiłkuje się przy tym doświadczeniem utworów muzycznych, dla których powtórzenia motywów, figuracje rozwijane w określonym czasie, są głównym nośnikiem melodyczności.

2.4 *Rytm wizualny na podstawie wybranych dzieł sztuki*: Po zdefiniowaniu pojęcia rytmu i jego roli w twórczości muzycznej i plastycznej Doktorantka w tym podpunkcie prezentuje konkretne prace plastyczne różnych twórców, dla których zastosowane środki formalne imitują wrażenie ruchu i rytmu.

3. *Scena artystyczna Zjednoczonych Emiratów Arabskich w kontekście historycznym*. Kontekst historyczny sztuk plastycznych został przedstawiony w tej dysertacji dość wybiórczo i zarówno w tym punkcie rozprawy, jak i w kolejnych Doktorantka pomija fundamentalny aspekt rzeczywistości, który niewątpliwie wpływa na kształt sztuk plastycznych w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, jakim jest fakt, że jest to kraj muzułmański. Wyznawana przez większość społeczeństwa religia miała i ma istotny wpływ na formę sztuki w każdym obszarze

kulturowym zarówno w kontekście historycznym jak i współczesnym. Nie inaczej jest także w krajach arabskich, których sztuka wiąże się szczególnie z kaligrafią, arabeską, ornamentyką muzułmańską, gdyż jak wiadomo w Islamie nie przedstawia się postaci ludzkiej ponieważ naśladowanie Boga w jego twórczości jest zabronione. Dlatego przejawia się ona przede wszystkim w rzemiośle artystycznym misternie zdobionym. Doktorantka wskazuje na stosunkowo krótką historię sztuki współczesnej (tej rozumianej w pewnej analogii do sztuki zachodniej) w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, bo liczącej nie więcej niż ok. 50 lat, a będącej skutkiem otwarcia się kraju i jego przyspieszonej modernizacji w efekcie stania się czołowym światowym eksporterem ropy naftowej.

4. *Naturalny krajobraz jako motyw twórczości artystów współczesnych w Zjednoczonych Emiratach Arabskich.* Autorka zwraca uwagę na istotną rolę inspiracji miejscowym pejzażem, która ma miejsce w twórczości współczesnych artystów pochodzących z Emiratów. Przedstawia jak te inspiracje przekładały się na formę plastyczną i przedstawia sylwetki artystyczne niektórych z tych twórców.
5. *Miejsce artefaktu artystycznego - pomiędzy sztuką piękną a użytkową.*

5.1 *Dzieło artystyczne.* Na wstępie tego podpunktu Doktorantka próbuje zdefiniować pojęcie dzieła sztuki „jako dzieło artystyczne, które ma wartość estetyczną”¹. Jest to klasyczna definicja, ale trochę nie nadążając za współczesnymi redefinicjami pojęć i sensów obecnymi w obszarze sztuki. Doktorantka wyraża świadomość zachodzących zmian lecz istotniejsze dla niej jest dowartościowanie rzemiosła artystyczno-użytkowego, jako obiektu sztuki, który obok swych użytecznych funkcji jest przedmiotem satysfakcji estetycznej, a nawet źródłem kontemplacji. Ta refleksja ma na celu wskazanie, że w kulturach wschodnich oraz afrykańskich przedmiot użytkowy jest traktowany na równi z dziełami sztuk pięknych.

¹ Katarzyna Dzikowska, *Barchan. Malarska metamorfoza pejzażu pustyni*, s. 95

5.2 *Duchowość w twórczości*. Wyrażając świadomość transcendentnych potrzeb człowieka Doktorancka przedstawia w krótkim opisie religijne i duchowe uwikłania oraz uwarunkowania sztuki na przestrzeni wieków. Można powiedzieć, że już od zarania dziejów ludzkości twórczość artystyczna wyrażała wierzenia i duchowość jednostek i wspólnot. Z racji życia i tworzenia w świecie arabskim Autorkę szczególnie interesuje medytacyjna rola sztuki/zdobnictwa ornamentalnej, geometrycznej w Islamie. Zwraca uwagę na głęboka duchowość sztuki nie przedstawieniowej w twórczości artystów współczesnych począwszy od Mondriana, poprzez Kandinsky'ego i Rothko kończąc na pracach Romana Opałki. Refleksja ta jest kanwą dla poszukiwań badawczo-artystycznych Pani mgr Katarzyny Dzikowskiej.

6. *Geneza i rozwój koncepcji cyklu „Barchan”*. W tym jak i w kolejnych punktach dysertacji Doktorancka obszernie opisuje koncepcje swoich prac artystycznych, warsztat, którym się posłużyła by uzyskać pożądany efekt plastyczny, drogę dochodzenia do oczekiwanej formy i opis prac z cyklu „Barchan”. Ponieważ w dalszej części recenzji szerzej ustosunkowuję się do prac artystycznych będących przedmiotową rozprawą doktorską, w tym miejscu odnotuję tylko tematy poszczególnych punktów dysertacji. Są to:

7. *Studio i względy związane z produkcją prac*.

8. *Opracowanie warsztatowe prac reliefowych na potrzeby projektu „Barchan. Malarska metafora pejzażu pustyni.”*

8.1 *Geneza koncepcji*.

8.2 *Cyfrowy proces twórczy produkcji oraz opracowanie końcowe serii Barchan*.

8.3 *Dalsze prace nad serią Barchan*.

8.4 *Opis prac cyklu „Barchan”*.

9. *Podsumowanie*.

Rozdział 1 - Jako artystyczne dzieło doktorskie Pani mgr Katarzyna Dzikowska przedstawiła 30 prac plastycznych pogrupowanych w 3 zestawy opatrzone wspólnym tytułem „Barchan”. Każdy z prezentowanych cykli ma własny podtytuł i różni się liczbą poszczególnych dzieł oraz zastosowaną techniką do ich realizacji. Są to następujące zestawy:

- „Barchan: Trails and Cadence” składa się z 15 prac powstałych w roku 2024 o wymiarach 100x70x3 cm każda. Zostały one wykonane z ciętych laserowo, cienkich płyt MDF, przyjmujących kształty ażurowych formy falistych, nakładanych z pewnym przesunięciem warstwowo na siebie. Są one pomalowane białą farbą akrylową. W tym samym kolorze jest ramka, która ogranicza każdą kompozycję. Tło, na którym rozgrywa się rytmiczna gra form falistych stanowi pomalowana najczęściej złocistą ochrą plansza przypominająca różne barwy pustyni piaszczystej. Kolorystyka jej jest różnicowana, przyjmując niekiedy kolor czerwieni lub brązu. Ostatnie 3 obiekty nie posiadają tła, co skutkuje pełną ażurowością.
- „Barchan: Interlocked Recurrence” to 5 obiektów przestrzennych powstałych w roku 2024, mających wymiary 50x70x130 cm każdy. Wykonane są one z wycinanych w formy faliste przezroczystych płyt z plexiglasu.
- „Barchan: Soundless Memory” – cykl składa się z 10 prac powstałych w roku 2024 o wymiarach 45x32x3 cm każda. Zostały one wykonane z ciętych laserowo, cienkich płyt z plexiglasu, przyjmujących kształty ażurowych formy falistych, nakładanych z pewnym przesunięciem warstwowo na siebie. W tym samym kolorze jest ramka, która ogranicza każdą kompozycję. Tło, na którym rozgrywa się rytmiczna gra form falistych stanowią wydrukowane zdjęcia fragmentów pustyni piaszczystej.

Przedmiotowych dzieł nie miałem okazji zobaczyć w „realności”, a tym samym ich ocena musi być zapośredniczona poprzez reprodukcje. Na ile pozwala ich jakość, to mogę stwierdzić, że Doktorantka nie eksponuje szczególnie mocno walorów czysto malarskich, mimo że prace z pierwszego cyklu pt. „Barchan: Trails and Cadence” nazywa obrazami; czyni to zapewne z powodu pomalowania elementów je tworzących. Są to jednak dla mnie obiekty reliefowe, gdyż ich ekspresja plastyczno-wyrazowa budowana jest grą efektów światła i cienia, powstałego w wyniku odpowiedniego oświetlenia prac. Podobna sytuacja ma się z cyklem prac pt. „Barchan: Soundless Memory”. To, że nie są to obraz lecz reliefy, a może właściwszym określeniem jest: płaskorzeźby, wskazuje sposób prezentacji każdej z tych prac na zdjęciach

w przedmiotowej dysertacji. Obrazy (nawet o gęstej, „grubej” malaturze) prezentuje się w ujęciu na wprost, tymczasem każdy z obiektów, stanowiących cykle dzieł artystycznych przedstawionych do przewodu jako rozprawa doktorska, Pani mgr Katarzyna Dzikowska reprodukuje również w ujęciu bocznym, to jest tak, jak prezentuje się obiekty przestrzenne, gdyż takie te prace są.

Ta reliefowość mi nie przeszkadza; wręcz przeciwnie, jest walorem stanowiącym o pewnej oryginalności prac, gdyż powstała z warstwowo nakładanych, powtarzających się kształtów tworzących niemal muzyczne, rytmiczne figuracje. To buduje estetyczną formę, ale także przedmiotowość obiektu, która podkreślona jest tu zamykającą kompozycję ramką, będącą jej integralną częścią. Ten formalizm wyrazowo-warsztatowy staje się szczególnie zrozumiały po refleksji teoretycznej zawartej w dysertacji, gdyż rozumiemy, że u jego podstaw stoją zarówno inspiracja pustynnym krajobrazem, szukanie form quasi-abstrakcyjnych, które korespondowałyby z arabską arabeską oraz nawiązywałyby do dominującej w kulturze islamskiej sztuce użytkowej.

Nie byłbym jednak sobą, gdybym całkowicie odrzucił swoje odczucia estetyczno-wyrazowe i recenzował przedstawione prace artystyczne z perspektywy kultury mi obcej. Byłoby to niewiarygodne i sztuczne. Dlatego muszę podzielić się uwagami, które nasunęły mi się w trakcie zaznajamiania się całością przedstawionej rozprawy doktorskiej.

Uważam, że pierwszy cykl prac jak i trzeci są przeestetyzowane. W pierwszym cyklu przeszkadza mi obecność ramy, w tym samym kolorze, co warstwowo nakładane wykroje o falistych liniach i zlicowanej z nimi, co czyni ją integralną częścią kompozycji. W cyklu trzecim dla odmiany mamy podwójną ramkę: zewnętrzną wystającą ponad lico obiektu i wewnętrzną z pleksiglasu, która jest czymś w rodzaju *passe-partout*. Mam wrażenie, że Autorka przede wszystkim chciała wykonać ładne przedmioty, a zgubiła tu sferę wyrazową. Szczególnie ten trzeci cykl składający się z 10 niewielkich prac będących oprawionymi zdjęciami fragmentów pustyni z niesionymi na nie transparentnymi formami imitującymi kształty piaszczystych barchanów, przypomina mi dziecięce piaskownice, a nie bezmiar pustynnego pejzażu. Interlocked Recurrence

W przeciwieństwie do powyższych prac, bardzo wysoko oceniam, przestrzenne obiekty z cyklu „Interlocked Recurrence”. Ich otwarta kompozycja zbudowana z podobnych, co w poprzednich pracach, pleksiglasowych form falistych inspirowanych przemieszczającymi się pod wpływem wiatru wydmami, jest znakomita. Emanuje wewnętrznym ruchem, intrygującym rozegranie i światłem. Oglądając te prace mogę w pełni zrozumieć fascynację piaszczystymi, ruchliwymi barchanami, a przy tym obcuję z dojrzałą, oryginalną formą plastyczną, która wynika doświadczeń, zarówno kultury europejskiej jak i arabskiej.

*

W ocenie recenzenta praca doktorska (zarówno teoretyczna jak i artystyczna) Pani mgr Katarzyny Dzikowskiej jest interesującą i oryginalną próbą wniknięcia twórcy wychowanego w kulturze europejskiej w obszar oddziaływania kultury arabskiej, która mimo, że tak bliska historycznie i geograficznie, to jednak jest radykalnie różna zarówno w formie plastycznej, jak i duchowości. W swoich pracach artystycznych Doktorantka nie tyle inspirowa się sztuką Islamu, ale wchodzi z nią w twórczy dialog szanując jej duchowe uwarunkowania. Biorąc do swoich dzieł motywy z pustynnego krajobrazu, otaczającego siedliska ludzkie w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Pani mgr Katarzyna Dzikowska próbuje znaleźć formę plastyczną wyrażającą jego pozorną stałość jak i permanentną zmienność. W tych poszukiwaniach/badaniach stara się pogodzić doświadczenia sztuki współczesnej z tradycją zdobienia ornamentalnego przedmiotów użytkowych jakie ma miejsce w tradycyjnej sztuce arabskiej. Mimo wskazania pewnych niedostatków w rozprawie, to wysoko oceniam całość pracy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Dzikowskiej, gdyż podjęła ona temat bardzo istotny dla sztuki najnowszej i współczesnego człowieka żyjącego w świecie, gdzie ludzie różnych kultur, religii, wyznawanych wartości są skazani na koegzystencję często na tym samym terenie. Takie współżycie wymaga otwarcia, zrozumienia inności i wzajemnego szacunku. Nie mam wątpliwości, że zaprezentowane przez doktorantkę prace artystyczne w przedmiotowym przewodzie, pełnią taką rolę otwarcia na innych, szczególnie, że emanuje z nich autentyczna fascynacja tamtejszym krajobrazem i kulturą. W tym otwarciu widzę ich oryginalność.

Oceniając poszczególne części pracy doktorskiej należy pamiętać, że zarówno część teoretyczna jak i dzieło artystyczne powinny być jakoś ze sobą koherentne i tą spójność dostrzegam w przedmiotowym doktoracie. Tzw. praca teoretyczna nie jest owocem badań w innej dyscyplinie naukowej niż praca artystyczna. Snując refleksję teoretyczną doktorant tworzy swoisty autokomentarz do swojej twórczości artystycznej w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki, a tym samym ukazuje swoje kompetencje zarówno w zakresie przedmiotowej wiedzy jak i umiejętności werbalizowania problemów. Tej umiejętności artysta nie musi posiadać by tworzyć wybitne dzieła, ale jeśli chce uzyskać stopnie naukowe/artystyczne i uczyć, to powinien werbalizować problemy wyrazowo-warsztatowe i znać dzieje sztuki oraz różnorakie konteksty kulturowe. W przedmiotowej dysertacji Pani mgr Katarzyna Dzikowska taką umiejętność i szeroką wiedzę wykazała.

Konkluzja końcowa:

Zapoznawszy się z rozprawą doktorską Pani mgr Katarzyny Dzikowskiej pod tytułem: *Barchan. Malarska metamorfoza pejzażu pustyni*, w pełni przekonany stwierdzam, że jest to praca oryginalna, a zaprezentowany w ramach niej cykl prac jest dziełem artystycznym o istotnym znaczeniu i stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

W mojej ocenie przedmiotowe dzieło artystyczne w pełni spełnia wymagania, stawiane kandydatom do stopnia doktora, określone: w art. 186 ust. 1 pkt 3) c) oraz art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2024, poz. 1571 z późn. zm.)

Pracę oceniam pozytywnie.

Tadeusz Bonik